

Erfgoed Magazine Alkmaar

Winter 2023 nr. 68

Studenten Bouwkunde duiken in toekomst Alkmaarse kerken

“Super vet om te zien, die klokkentoren van de Grote Kerk”

Hoe bewaren we de kerken in de gemeente Alkmaar voor de toekomst? Ook als daar minder of zelfs helemaal geen religieuze activiteiten meer plaatsvinden? Een groep derde- en vierdejaarsstudenten Bouwkunde van Hogeschool InHolland ging met die vraag aan de slag. Rond diezelfde vraag is de afgelopen jaren samen met kerkbesturen en betrokken partijen een kerkenvisie opgesteld. Een levend document dat eigenlijk nooit klaar is. Al is het alleen al omdat er voor elke kerk weer andere antwoorden zijn. Vandaar dat een frisse blik van studenten bouwkunde bij veel kerkbesturen best welkom is.

Toen Miriam Uitterhoeve, docent Bouwkunde aan Hogeschool InHolland hoorde over de kerkenvisie rondom het behoud van de kerken voor de gemeente Alkmaar, zag ze meteen mogelijkheden voor haar studenten: “Ik zag er wel een leuke studieopdracht in. En niet alleen voor mijn eigen vak Ontwerpanalyse, maar ook voor de vakken Vastgoedonderhoud en Herbestemmen van de opleiding Bouwmanagement en Vastgoed. De vakgroep Erfgoed van de gemeente was enthousiast over het idee. Zij plaatsten meteen een

oproep op het Kerkenplatform (een voor iedereen toegankelijk platform in het kader van de kerkenvisie, red.). En daar werd door twaalf kerkbesturen positief op gereageerd.”

Ontwerpanalyse

Begin september was de kick off in de Vrijheidskerk aan de Hobbemalaan. Vervolgens werden groepjes van drie studenten (voor elk vak één) gekoppeld aan de kerken. Voor het vak Ontwerpanalyse deden vierdejaarsstudenten vervolgens onderzoek naar het ontwerp van de hen toegewezen kerk. Waarbij ze keken naar context, gebruik, typologie, compositie en constructie.

Floor Pastoor deed dit voor de Grote Sint Laurenskerk: “Super leuk! Je kreeg een kerk toegewezen, maar als ik had mogen kiezen, had ik zeker deze gekozen!

Voor mijn opdracht moest ik erachter zien te komen wat de ontwerper destijds voor ideeën en gedachten had bij het ontwerp. De stijl van de Grote Kerk is Brabants gotisch en ik heb gekeken hoe hij die stijl in de kerk heeft verwerkt.” **Lees verder op pagina 2 >**

Floor Pastoor, vierdejaars student Bouwkunde

Gedenkwaardige resten van het Gulden Vlies

Vorig jaar onderging voormalig restaurant Het Gulden Vlies op de hoek van de Koorstraat en de Lindegracht een complete metamorfose. Het monumentale hoofdgebouw uit 1907, aan de Koorstraat 30, werd gerestaureerd en verbouwd tot het inmiddels bij veel Alkmaarders alweer vertrouwde ‘Mooij Alkmaar’. De achtervleugel werd gesloopt voor de bouw van een nieuw appartementencomplex aan de Lindegracht. Een mooie gelegenheid voor een opgraving waarbij weer eens duidelijk werd dat de herberg een rijke historie kent. In de bouwput werden zelfs de resten opgegraven van een middeleeuwse voorganger... Archeoloog Peter Bitter kijkt terug op een Mooije opgraving. **Lees verder op pagina 6 >**

Meld je aan voor het digitale magazine met de uitgebreide artikelen op erfgoedalkmaar.nl

Kende je de Grote Kerk al?

"Nee, ik kom zelf uit Haarlem en was hier nog nooit in de Grote Kerk geweest. Maar ik vond hem super mooi! Ik kreeg een uitgebreide rondleiding, waarbij ik zelfs helemaal bovenin bij de klokkentoren mocht kijken. Dat was echt super vet om te zien."

Onderhoud en herbestemming

Terwijl Floor bezig was met haar ontwerpanalyse, onderzochten derdejaars studenten voor het vak Bouwmanagement en Vastgoed de bouwkundige staat van het gebouw.

Als besluit gaan dezelfde derdejaars studenten nu voor het vak Herbestemming aan de slag om de mogelijkheden voor herbestemming te bestuderen. Hierbij maken ze onder meer gebruik van hun eigen onderzoek en van de ontwerpanalyses van de vierdejaars studenten. Hiervoor gaan ze ook te rade bij betrokken partijen en buurtbewoners.

"We zijn erg nieuwsgierig naar het onderzoek over een eventuele herbestemming"

Sint Laurentiuskerk Oudorp

Ook de Sint Laurentiuskerk in Oudorp was één van de kerken die zich aanmeldde om studenten te ontvangen voor onderzoek. Wilbert Groot van de locatieraad is positief: "De studenten waren erg enthousiast. Dat kennen we van Open Monumentendag. Mensen lopen of fietsen wel eens langs de kerk maar als ze hier binnenkomen en zien hoe het eruit ziet, valt hun mond open van verbazing. Met alle informatie en de foto's die ze gemaakt hebben, gingen ze op pad om het eerste deel van hun opdracht uit te werken."

De Sint Laurentiuskerk in Oudorp was één van de twaalf deelnemers aan het studieproject van InHolland

En straks volgt het onderzoek over een eventuele herbestemming. Daar zijn we erg nieuwsgierig naar. Dat is iets wat voor ons misschien nog niet speelt op de korte termijn, maar wel op de middel lange termijn. We wachten het resultaat van het onderzoek van de studenten in spanning af."

Expositie

Van alle producten die de studenten Bouwkunde maken op basis van hun onderzoeken in de elf deelnemende kerken, wordt een expositie samengesteld. Volg onze Erfgoedagenda en sociale media voor meer informatie.

Lees het complete interview op erfgoedalkmaar.nl

Herstel fundering redt dorpskerk Grootschermer

Sinds de zomer wordt hard gewerkt aan het herstel van de fundering van de dorpskerk in Schermerhorn. Met name ter hoogte van het koor, waren er ernstige scheuren, waardoor de fundering

dreigde weg te zakken. Martijn Jansen laat namens het bestuur van de Stichting tot Behoud van de Dorpskerk Grootschermer weten dat het herstel naar wens verloopt. In september zijn de palen geslagen en vervolgens kon aannemer Meijerhof beginnen met het uithakken van de kassen in de buitengevels. Vanwege het hoogteverschil met het maaiveld in de noord-oosthoek moest er binnen een sleuf gegraven worden van bijna 2 meter diep. Tegelijkertijd zijn de voorbereidingen getroffen voor het ondergraven van de gescheurde steunbeer in deze hoek. Eind oktober kon gestart worden met het storten van beton en inmiddels zit de hele nieuwe vloer erin. Ook is begonnen met het terugplaatsen en afwerken van de binnenwanden van keuken, toilet en consistorie. Vervolgens kunnen binnenkort ook de zerken weer terug op de vloer in de kerkzaal.

Deze ingrijpende operatie is financieel mogelijk gemaakt door een heleboel instanties, waaronder de gemeente Alkmaar en niet te vergeten, de inwoners van Grootschermer die zich met hart en ziel voor dit doel hebben ingezet.

Gemeente vervangt ANWB-bordjes op oude panden

Inbreng eigenaren welkom voor 'Schatten op straat'

Je kent ze vast. Die bruine bordjes op de gevels van oude panden met informatie over de geschiedenis van het gebouw. Het zijn de zogeheten ANWB-bordjes. Heel handig en informatief, maar veel van de bordjes zijn aan vervanging toe. Omdat het paneeltje is versleten of omdat de informatie niet meer klopt. Onder de noemer 'Schatten op straat' laat de gemeente Alkmaar de bordjes vervangen. Meteen een kans om ze wat aantrekkelijker te maken én om panden die nog niet zo'n bordje hebben maar er wel één verdienen, ook van een ANWB-bordje te voorzien. De gemeente vraagt eigenaren en gebruikers van deze panden zich te melden, zodat de bordjes in overleg kunnen worden samengesteld.

De bruine gevelbordjes zijn geliefd bij toeristen en bij inwoners die er even bij stilstaan tijdens een wandeling. Er is alleen zoveel meer te vertellen dan er op zo'n bordje past. In de musea en archieven ligt een schat aan verhalen die bij de meeste mensen niet bekend zijn. Daarom krijgen de nieuwe bordjes een ingang naar deze schatkamers. Via het scannen van een QR-code kunnen dan bijvoorbeeld foto's getoond worden van het interieur of de portretten van vroegere bewoners. Ook zijn er soms opmerkelijke verhalen, die je via de QR-code zou kunnen lezen. Op deze manier worden de bordjes leuker en interessanter gemaakt voor een grotere groep mensen.

Dorpskernen en woonwijken

Verhalen vind je overal. Maar omdat de meeste bordjes in de binnenstad hangen, starten we hier met het vervangen van verouderde exemplaren. De gemeente betaalt de kosten en er is ruimte in het budget voor meer bordjes. Dat hoeven niet altijd beschermde monumenten te zijn.

Jouw monument open op Open Monumentendag?

Het Open Monumentendagweekend is elk jaar in het tweede weekend van september. In Alkmaar zetten dan een heleboel monumenteneigenaren hun deuren open voor bezoek. Op zaterdag in de binnenstad, Koedijk en Oudorp en op zondag in Schermer, Graft en De Rijk. Op die manier laten we elk jaar vele duizenden belangstellenden meegenieten van het erfgoed van

Verder in dit nummer

Nieuwe archeologische publicatie over Ritsevoort	4
Eerste vergunning voormalige V&D verleend	5
Terugkijken op de opgraving bij het Gulden Vlies	6
Onzichtbare monumenten gebundeld in boekwerk	8
8 oktoberbord terug op oude plek	8
Even voorstellen: Niels Tuinman, archeoloog	9
Blekerijkelder ontdekt bij herstel fundering	10
Tip van de monumentenadviseur	11
Bijzondere bodemvondst	12

Bekijk het digitale Erfgoedmagazine met de uitgebreide verhalen en meer foto's

Als de binnenstad voorzien is, bekijken we andere historische plekken waar mensen graag wandelen. Zoals de dorpskernen en oudere woonwijken. Hier hangen nog niet zoveel bordjes, dus hier zullen vooral nieuwe gevelbordjes komen. Suggesties hiervoor zijn van harte welkom.

Inbreng is welkom!

Wat er op de gevel te lezen is, bepaalt de gemeente samen met de eigenaar of gebruiker van het pand. Voor het verzamelen van bruikbare informatie werken we samen met erfgoedverenigingen, de lokale musea en het Regionaal Archief. De coördinatie en de teksten worden verzorgd door bureau Schrijverij Schermerhorn. Hangt er bij u zo'n bordje? Of vindt u dat uw pand (of een pand waar u vaak langsloopt) zo'n bordje verdient? Stuur dan een e-mail naar schattenopstraat@alkmaar.nl.

De panden die al een bordje hebben, krijgen sowieso een nieuw exemplaar. Voor de nieuwe panden zullen de specialisten van de vakgroep Erfgoed een selectie maken. De eerste nieuwe bordjes zullen in de loop van 2024 aan de gevels hangen.

Veel van de bordjes zijn aan vervanging toe

onze mooie historische gemeente. Van molens, oude pakhuizen, en woonhuizen, tot en met raadhuisen, kerken en gemalen. Maar ook monumentale tuinen worden tijdens die dagen opengesteld voor bezoek.

Omdat we graag zoveel mogelijk variatie willen bieden, zijn nieuwe monumenten altijd welkom. Zin om mee te doen in het weekend van 7 en 8 september 2024? Stuur een e-mail naar info@omdalkmaar.nl. We nemen graag contact met je op.

Nieuwe archeologische publicatie over Ritsevoort gepresenteerd in De Alkenaar

Van buitenwijk tot binnenstad

Op vrijdag 24 november presenteerde gemeentelijk archeoloog Peter Bitter het 26e Rapport Archeologie en Monumenten Alkmaar (ofwel RAMA) over het Ritsevoort. Heel toepasselijk vond de presentatie dan ook plaats in cultuurpodium De Alkenaar. Het rapport van 366 pagina's (met veel foto's!) beschrijft hoe het Ritsevoort zich ontwikkelde van laatmiddeleeuwse buitenwijk tot onderdeel van de huidige binnenstad.

Het rapport is gebaseerd op zes onderzoeken in de oude stadswijk het Ritsevoort, uitgevoerd tussen 1995 en 2023. Hierin wordt de bewoningsgeschiedenis geschetst vanaf de late Middeleeuwen, met ook een enkele prehistorische vondst. Voor de periode vanaf 1600 zijn de archeologische resten aangevuld met bouw-historische, topografische en archiefbronnen.

Erfsloten

De Ritsevoort, de hoofdstraat van deze wijk, was destijds het laatste deel van de Kennemerstraatweg, tot aan de veertiende-eeuwse stadspoort bij de Lindegracht. De eerste huizen zijn gebouwd tussen ongeveer 1375 en 1450. Het gebied was toen ingericht met erfsloten die uitkwamen op een bermsloot langs de straatweg.

Rond 1450/1500 werden deze sloten gedempt en er ontstond een buitenwijk die in 1517 zwaar werd getroffen toen een roversbende de wijk plat brandde. Op meerdere plekken zijn de sporen van die brand gevonden. Daarna werd de wijk herbouwd.

De beerputten en afvalkuilen leverden talrijke vondsten op van keramiek en glaswerk passend bij de middenklasse van de bevolking.

Lees verder op erfgoedalkmaar.nl

Publicatie lezen

RAMA 26 is als pdf te downloaden op onze website. Papieren exemplaren zijn (in beperkte oplage) verkrijgbaar voor € 20,- bij Regionaal Archief Alkmaar.

RAMA 25

Ook het eerder dit jaar verschenen rapport over de Langestraat (RAMA 25) is nog verkrijgbaar. Dit uit twee delen bestaande boekwerk telt 1080 pagina's en 1300 afbeeldingen en is voor € 50,- te koop.

Wethouder Anjo van de Ven overhandigde op 24 november het eerste exemplaar aan het bestuur van De Alkenaar. (Foto: JJ Foto Jan Jong)

"Ik hoop dat ik hier nog heel lang kan blijven wonen!"

Truus Vendel woont al 64 jaar in strijkmolen I

"Je hebt hier geen last van de burens"

Op 4 november werd de afronding van de restauratie van strijkmolen I gevierd met een bezoekje van wethouder Anjo van de Ven. Samen met molenaar Robin Oudhuis, lichtte zij de vang (de rem van de molen) om de molen symbolisch weer in beweging te brengen. Er waren bloemen voor Truus Vendel (87) en Kees Oudes (89) die blij zijn weer terug te zijn in hun huis, nadat ze tijdens de restauratie twee jaar lang in strijkmolen L woonden.

Lees het interview met Truus en Kees op erfgoedalkmaar.nl

Eerste vergunning voor voormalige V&D verleend

Supermarkt met behoud historische waarden

Het duurt niet lang meer of je kan je boodschappen doen in het voormalige pand van V&D aan de Laat 143-147. Deze maand wordt de vergunning verleend voor de aanpassing van een deel van de begane grond, zodat hier een supermarkt in kan worden gevestigd. Ook de verdiepingen en het bouwblok tussen het Vijvertje en de Oudegracht krijgen een nieuwe bestemming, maar aan die plannen wordt nog gewerkt.

Ontwerp van de gevel langs de Laat met de etalages en de nieuwe luifel (tekening Heiko Hulscher architecten)

Prentbriefkaart ca. 1929

In opdracht van de huidige eigenaar maakt architectenbureau Heiko Hulscher Architecten nu ontwerpen voor winkels op de begane grond en woningen op alle verdiepingen. Vooruitlopend op de vergunningverlening, is de afgelopen maanden alvast een begin gemaakt met de voorbereidingen. Zoals het versterken van de begane grondvloer en het verwijderen van alle oude niet-monumentale interieurs, binnenwanden en installaties.

Supermarkt

De supermarktketen Jumbo zal op deze plek een supermarkt vestigen met een assortiment dat gericht is op het binnenstadspubliek. Bij het aanpassen van de ruimte zal rekening worden gehouden met de onderdelen van het gebouw met cultuurhistorische waarde. Die zijn, ondanks alle winkelverbouwingen in het verleden, nog op verschillende plekken te vinden. Zo worden de originele verhoogde etalagebodems behouden en ingericht als zitjes (zie ook het artikel in de zomereditie van dit magazine). Het plafond met de versierde betonconstructie, die tot voor kort weg-gewerkt was, wordt weer zoveel mogelijk zichtbaar gemaakt. De reclame-uitingen zullen worden aangepast aan het karakter van de historische binnenstad, die in zijn geheel is aangemerkt als beschermd stadsgezicht.

Interieur begane grond, situatie september 2023 (foto Heiko Hulscher architecten)

Anne Pauptit, monumentenadviseur

Terugkijken op een Mooije opgraving

Gedenkwaardige resten schetsen geschiedenis van Het Gulden Vlies

< vervolg van pagina 1

De Lindegracht werd van origine gegraven als vestgracht met een stadsmuur erlangs. Bij de Koorstraat kon je de stad in door de Oude Kennemerpoort en het eerste huis links achter de poort was herberg Het Gulden Vlies. De herberg wordt voor het eerst vermeld in 1563 maar bij gebrek aan geschreven bronnen is niet bekend of er al veel eerder een herberg was gevestigd.

Nadat in 1573 nieuwe vestingwerken waren aangelegd bij onder meer de Kennemersingel en de Nieuwlandersingel, veranderde de functie van de Oudegracht en de Lindegracht in woongrachten. Vanouds was een brede weg open gelaten achter de stadsmuren langs, om eventueel snel troepen en benodigdheden te kunnen verplaatsen. Die weg werd nu in breedte gehalveerd. En in de strook grond die vrijkwam, werden langs de Lindegracht ondiepe kamerwoningen gebouwd, zonder achtererf. Zo kwamen er ook drie kamerwoningen langs de tuin van het Gulden Vlies.

Stal met schuur

Bij het einde van de tuin (links naast de kamerwoningen) bouwde de herbergier aan de kant van de Lindegracht een grote stal met schuur voor de wagens en de paarden van de gasten.

Door de sloop van de stadspoort kwam er ook ruimte vrij bij de Koorstraat. Zo kon de herberg in 1574 aan de zuidkant uitgebreid worden met een kamerwoning. Nog voor 1580 verrees daarnaast ook een woonhuis op de hoek van de Koorstraat en de Lindegracht. Dit woonhuis is in 1708 aangekocht door de toenmalige herbergier en ingericht als tweede stalling. Op foto's van het Gulden Vlies van rond 1900 is het hoekhuis nog in gebruik als stal, met brede staldeuren. De eigenlijke herberg, toen omschreven als een koffiehuis met logement, stond rechts hiervan.

Willem Mooij

In 1907 werden beide panden door herbergier Willem Mooij (en hier verschijnt de naam van het huidige restaurant) vervangen door nieuwbouw. Dit naar ontwerp van de bekende architect Pieter Nicolaas Leguit. Het 'koffiehuis met stalling' onderging een heleboel verbouwingen.

Het Gulden Vlies in 1908, kort na de oplevering, met linksachter de lage achtereانبouw met paardenstal

Opgravingsplattegrond met sporen uit de tweede helft van de veertiende eeuw. Het noorden is boven. Gereconstrueerd muurwerk is met onderbroken lijnen ingetekend.

Opgravingsplattegrond met bovenaan de vijftiende-eeuwse sporen van het huis, onderaan de zeventiende-eeuwse ondiepe dubbelkelder en links het oudste riool. Het noorden is boven. Gereconstrueerd muurwerk is met onderbroken lijnen ingetekend.

Overzicht van de opgraving vanuit het noorden, met op de voorgrond de middeleeuwse huisresten

Eind jaren tachtig raakt het theater in het slop en in 1990 besluit een nieuwe eigenaar het complex te splitsen. Het theater maakt plaats voor een appartementencomplex en in 1993 zijn er archeologische opgravingen in de bouwput.

In 2021 wordt besloten het monumentale pand te herstellen en het aanzicht uit 1907 terug te brengen. De lage aanbouwen aan de achterzijde maken plaats voor nieuwbouwappartementen aan de Lindegracht. Aanleiding voor de archeologische opgraving in 2022 achter het hoofdgebouw.

De opgraving

Middenin de bouwput troffen we een forse kelder uit 1907 die het opgravingsterrein scheidde in een noordelijk en een zuidelijk deel.

Het noordelijke deel kwam overeen met de originele locatie van de zestiende-eeuwse herberg. Van de oude herberg groeven we een forse souterrainkelder op, met twee-steens dikke muren van bleekrode bakstenen van 23x11,5x5,5 cm, gemetseld met fijne schelpmortel.

De oudste vloer lag rond NAP, pakweg een meter onder het oude maaiveld. Als we kijken naar de steensoort en wat scherf-materiaal in de lagen eronder, zal de bouwdatum ongeveer in het midden van de veertiende eeuw liggen.

Het huis was aan de buitenkant 6,1 meter breed en de achtergevel stond op 16 meter van de rooilijn aan de straat.

Op de zuidoosthoek was er een inbandige toegang tot de souterrainkelder en ook vanaf de achterzijde was er een toegang. De kelder had een baksteenvloer die grotendeels nog in keperverband (visgraatpatroon) lag. In de noordwesthoek was een schrobputje gemaakt van de onderkant van een houten ton. En achter het huis vonden we een waterput van dezelfde baksteen als de oudste fase van het huis, uit de veertiende eeuw.

Baksteen

In een volgende bouwphase is het huis volledig herbouwd op de oude veertiende-eeuwse funderingen. Met anderhalf-steens muren van overwegend donkergele en een enkele rode baksteen van 21x10x5 cm. Aan de steensoort te zien, en een handvol begeleidend scherfmateriaal, was deze bouwphase ergens in de vijftiende eeuw.

De souterrainkelder werd nu door binnenmuren in drie ongelijke ruimten verdeeld en voorzien van nieuwe baksteenvloeren. De oude toegang aan de achterkant werd dichtgemaakt en er kwam voor de noordwestelijke kelderruimte een inbandige bakstentrap vanaf de oostkant. De rest van de kelder bleef bereikbaar via de oude toegang in de zuidoosthoek.

Een opmerkelijke ontdekking was dat het opgaande metselwerk van de hele noordelijke zijmuur van het bestaande hoofdgebouw nog stamt uit deze vijftiende-eeuwse bouwphase: Een muur die reikt tot de verdiepingsvloer. Ook van de zuidelijke zijmuur van deze bouwphase zijn nog sporen aanwezig in de achtergevel van het hoofdgebouw. Deze waarnemingen bevestigen de notitie op de bouwtekening van Leguit uit 1907. Namelijk dat hij, zoals aangegeven,

Inbandig onderzoek van een kelder in de noordoosthoek, ontdekt na verwijdering van een deel van de houten vloeren

een 'bestaand lokaal' had opgenomen in de nieuwbouw. Binnen het hoofdgebouw vonden we verder nog een ondiepe souterrainkelder in de noordoosthoek die ook weer hoort bij deze vijftiende-eeuwse bouwphase.

Riool

De zuidelijke helft van het opgravingsterrein werd doorsneden door zware funderingen en meerdere rioolbuizen uit de twintigste eeuw. Hieronder vonden we nog wel een ondiep bakstenen dubbelkeldertje. Het zou goed kunnen dat dit de bedsteekelders waren van twee van de kamerwoningen die kort na 1573 gebouwd werden onder hetzelfde dak. Ze zullen zijn afgebroken na de aankoop van het hoekhuis door de waard van het Gulden Vlies in 1708, waarna er dus een stal kwam op deze plek. Pal tegen de achtergevel troffen we een stevig gemetseld riool met een storkoker voor het toilet, dat rond 1650 was gebouwd en tot 1907 is gebruikt. Uit het riool kwamen partij afval uit de herberg tevoorschijn uit de zeventiende tot de twintigste eeuw...

Peter Bitter, archeoloog

Lees het hele verhaal en bekijk meer foto's op onze website

Bekijk ook het verslag van dag tot dag (met verhalen en video's) van de opgraving in 2022

Literatuur: zie erfgoedalkmaar.nl

Het Gulden Vlies tijdens de restauratie in 2021, met links de sloop van de achteraanbouw

Alkmaarders delen hun herinneringen met de stad

Onzichtbare monumenten gebundeld in boekwerk

De monumenten waar we het bij Erfgoed Alkmaar over hebben, zijn voor iedereen zichtbaar. Sterker nog, we doen ons best om ze waar mogelijk nóg zichtbaarder te maken. Toch zijn er ook een hoop monumenten die onzichtbaar zijn en dat ook blijven, simpelweg omdat ze alleen leven in iemands herinnering. Dat was de gedachte van de Alkmaarse kunstenaars Rob Komen en Kees Oosterbaan die Alkmaarders oproepen hun eigen onzichtbare monumenten te delen. Dat is massaal gedaan en de onzichtbare monumenten zijn gebundeld in een boekje dat verscheen in het kader van Alkmaar Ontzet 450 jaar.

In elke stad zijn er meer onzichtbare dan zichtbare monumenten, was de gedachte van Rob Komen en Kees Oosterbaan. Plekken die persoonlijke herinneringen oproepen. Vanwege een voorval dat daar heeft plaatsgevonden en waarvan niemand op de hoogte is, behalve jij.

De plek waar je vroeger altijd voetbalde na school, de bushalte waar je voor het eerst je verkering zoende, of de struik waar je een portemonnee vond met een verhaal. Nog altijd als je langs die plek komt, denk je eraan. De kunstenaars gingen op zoek naar deze onzichtbare monumenten in Alkmaar. Naar verhalen over persoonlijke belevenissen van inwoners van hun stad. Talloze

Dit markante pand doet Joop Smorenburg nog altijd denken aan Verie... Het gebladerte waarnaar hij verwijst in zijn herinnering, moeten we er op deze winterse foto zelf bij denken

inwoners van Alkmaar stuurden hun onzichtbare monument in, waarna de verhalen met bijbehorende foto's tentoongesteld werden in Kunsttuileen Alkmaar.

Maar het zou jammer zijn als ze vervolgens weer opnieuw onzichtbaar werden... Vandaar dat er een boek kwam waarin alle ingestuurde onzichtbare monumenten gebundeld zijn.

Verie

Zoals het onzichtbare monument van Joop Smorenburg, die elke keer als hij langs het markante Jugendstil pand (zie foto) aan de Kennemerstraatweg 113 komt, moet denken aan Verie: "Achter de boog (net boven het gebladerte) woonde Verie. Een klasgenote op de Pedagogische Akademie in het derde jaar. Ze zat daar op kamers. Ik was een beetje verliefd op haar, maar ze had al een vriend..."

Lees het verhaal van Joop Smorenburg en van een heleboel andere Alkmaarders in het boek 'Onzichtbare monumenten'. Het boek met verhalen en foto's telt 138 pagina's en is voor € 14,95 te koop in de Alkmaarse boekwinkels of online bij Brave New Books.

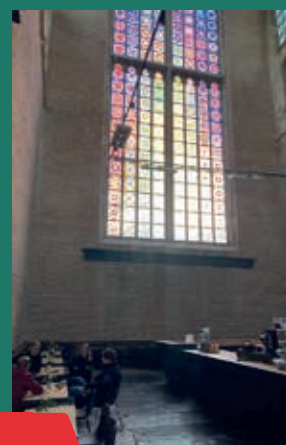
8-oktoberbord terug op oude plek onder het Grote Raam

In de Grote Kerk hangt al jaren een merkwaardig wandbord met een ongebruikelijke afmeting. Dit bord is vermoedelijk gemaakt als onderschrift voor een raam. Het gaat dan om het raam dat in 1642 geplaatst werd in het venster van het zuidertransept en dat allang weer is verdwenen. Dat gebrandschilderde glasvenster had de titel 'het beleg van Alkmaar'. En de tekst van het wandbord, die begint met 'Clareat Octobris...' is wonderwel niet alleen van toepassing op het oude glasraam, maar ook op het nieuwe grote raam dat in oktober werd onthuld en dat de titel 'Het licht van de vrijheid' kreeg. Het bord dat jarenlang hoog aan een andere muur

hing in het zuidtransept, is afgelopen zomer gerestaureerd door Jazzy de Groot en hangt nu weer op de plek waar het ooit begon.

Lees verder op erfgoedalkmaar.nl

Het bord is weer terug op de oude plek

Niels Tuinman

Archeoloog Niels Tuinman
komt erfgoedteam versterken:

**“Als het om je eigen
gemeente gaat, zijn alle
tijden interessant.”**

Het gemeentelijke Erfgoedteam heeft er weer een nieuwe collega bij: Niels Tuinman, archeoloog. Niels ondersteunde het team al bij verschillende opgravingen, toen nog namens Hollandia Archeologen. Sinds 1 september is hij in dienst van de gemeente Alkmaar en helpt hij het team de geschiedenis van Alkmaar te ontrafelen via ondergrondse bronnen: “Dichtbij huis kun je zoveel interessante ontdekkingen doen!”

“Ik kwam in contact met het team van de gemeente Alkmaar na de nieuwjaarsbrand van 2015 in de Langestraat. Toen was er een grote opgraving waarbij ondersteuning nodig was en daarvoor klopte de gemeente aan bij Hollandia Archeologen in Zaandijk.

Vervolgens mocht ik helpen bij opgravingen aan het Verdronkenoord, de Boterstraat, de Kerkstraat in de Rijp, de Tames Visserstraat in Schermerhorn, het Ritsevoort, Langestraat 107, en de opgraving aan de Kennemerstraatweg op de plek waar vroeger Koekenbier zat.”

Eigen archeologen

“In die gevallen werd ik ingehuurd maar Hollandia Archeologen, mijn vorige werkgever dus, doet ook veel projecten in eigen beheer. Alkmaar is namelijk één van de weinige gemeenten die eigen archeologen in dienst hebben. Bij Hollandia deden we bijvoorbeeld regelmatig opgravingen voor de BUCH gemeenten, die landschappelijk en archeologisch gezien veel raakvlakken hebben met Alkmaar.”

Hoe kwam je op het idee om archeoloog te worden?

“Ik heb altijd veel interesse gehad in geschiedenis. Alleen sprak de praktische kant me meer aan dan de boeken en de archieven. Dat is eigenlijk het verhaal dat ik altijd vertel op feestjes, net als mijn studiegenoten. Wij maakten daar onderling wel grappen over...”

Het was dus niet het schatzoeken wat je trok?

“Nee, ik ben eigenlijk nooit zozeer op de vondsten gericht geweest. Al begint dat steeds meer te komen. Ik merkte het pas met een uitje dat we hadden als team samen met de vrijwilligers van Open Monumentendag. Toen maakten we onder meer een vaartocht door De Rijp. En dan ben ik met mijn collega's wel steeds aan het kijken naar plekken waar gebaggerd is of waar een boom is omgevallen. Dan wil je weten wat daarachter of daaronder zit. Mijn nieuwsgierigheid groeit dus door de ervaring die ik inmiddels heb opgedaan. Op een gegeven moment weet je wat je waar wel of niet kunt vinden en daar

ben je dan op gespitst. Mijn vriendin komt bijvoorbeeld van het eiland de Woude en ik weet dat daar vondsten uit de ijzertijd zijn gedaan, langs de slootkant. Daar ben ik nu dus wel steeds op aan het letten.”

Judith Flapper

**Lees het hele interview op
erfgoedalkmaar.nl**

Oude blekerijkelder ontdekt bij
herstel fundering

Familie Paulissen woont weer veilig in hun monument

De monumentale woning van de familie Paulissen aan de Nieuwlandersingel 41 staat er weer keurig bij. In 2007 werd bij baggerwerkzaamheden de fundering beschadigd. Na een lange periode met de nodige tegenslagen, is de schade aan het huis hersteld en kunnen de bewoners als vanouds genieten van hun woning. Met hun doortastende optreden wisten zij een monument van de ondergang te redden. De renovatiewerkzaamheden leverden overigens ook nog een verrassing op. In de kelder van deze woning uit 1915 zijn namelijk scherven gevonden van zeventiende-eeuwse tegels die meer vertellen over de geschiedenis van deze plek langs de Blekersgracht.

Aanleiding was dus een beschadiging van de gevel langs het water. "Dat gebeurde bij baggerwerkzaamheden in 2007," vertelt Leo Paulissen. "Maar we merkten pas in 2010 dat er echt iets serieus aan de hand was. In de tuin die grenst aan het water, was een heel deel van de fundering achter de beschoeiing uitgespoeld en bij controle bleek dat er meerdere scheuren in de muren van het huis zaten.

Van de gemeente kregen we op een gegeven moment de aanzegging dat we er iets aan moesten doen. Die plicht heb je als eigenaar. En als je in een monument woont, zoals wij, heb je nog een extra eigen verantwoordelijkheid. Dat is bij ons nooit een probleem geweest, maar je moet natuurlijk wel in de positie zijn om het op te pakken. Gelukkig is het contact en het overleg met de gemeente steeds heel goed geweest."

Complimenten

"Op dit moment zijn er nog twee kamers waar een paar scheuren moeten worden opgelost. Maar de belangrijkste dingen, waaronder het funderingsherstel, hebben nu plaatsgevonden. Dat was noodzakelijk, want de woning dreigde weg te zakken. Het vervelende van alles is alleen dat je tijdens zo'n proces ook wacht met onderhoud, zoals schilderwerk. Maar nu het er weer zo mooi uitziet, valt het mensen wel op. We krijgen heel veel complimenten."

Maar voordat het zover was, moesten verschillende ingrijpende maatregelen getroffen worden. Leo Paulissen: "Op een moment lag de hele vloer open. Er was geen andere mogelijkheid, want er moesten palen worden gezet. En toen kwamen ze dus een watertank tegen in de kelder. Toen ze vervolgens samen met de erfgoed-specialisten de kelder onderzochten, ontdekten ze dat die begin

In de oude kelder werden verschillende fragmenten gevonden van zeventiende-eeuwse tegels onder meer met schepjes, wat vrij bijzonder is voor Alkmaar

Matthy van Wietingen en Leo Paulissen voor hun opgeknapte huis

1600 al moet zijn aangelegd. Ook toen was hier al op deze plek gebouwd, begrepen we van Peter Bitter."

Blekerij

"Ja, de Blekersgracht staat inderdaad al op de kaart van Joan Blaeu uit 1649," vertelt onze archeoloog Peter Bitter desgevraagd. De kelder onder het huis van de familie Paulissen is dan ook veel ouder dan het huis. Die hoorde vroeger waarschijnlijk bij een blekerij. Daar had je er hier veel van in die tijd."

"Peter heeft een schets gemaakt van de fundering," vervolgt Leo Paulissen. "We hebben de grote hoeveelheid oude funderingen die we bij het openleggen van de vloer tegenkwamen, vastgelegd en de plaatsen ervan komen aardig overeen met de schetsen van het gebouw dat op de oude tekeningen staat. Ook scherven van tegeltjes troffen we aan. Die hebben we aan de gemeente gegeven."

"Er zat zelfs nog een compleet tegeltje bij," vult zijn vrouw, Matthy van Wietingen aan. "Dat vond ik zo bijzonder dat ik die scherven bij elkaar kon puzzelen. Volgens Peter zijn vooral de tegelfragmenten met schepjes uniek voor Alkmaar. Hij is er dan ook blij mee dat wij ze hem hebben geschonken voor het archeologisch depot van de gemeente."

Judith Flapper

**Lees het hele verhaal
op erfgoedalkmaar.nl**

Veilig hang- en sluitwerk hoeft je monument niet te ontsieren

Van veel gebruikte deuren verslijten de originele scharnieren. En omdat we ons huis vaker onbeheerd achterlaten dan vroeger, is de behoefte aan inbraakveiligheid toegenomen. Nu we meer verwarmen en tegelijkertijd te maken hebben met hogere energieprijzen, zoeken we naar betere manieren om kieren te dichten en tocht te weren. En de brievenbussen werden tot korte tijd geleden alleen maar groter.

De meeste artikelen die voor deze doelen worden verkocht, zijn niet speciaal ontwikkeld voor toepassing in monumenten. Sommige lijken zelfs in het geheel niet voor het uiterlijk ontwikkeld, maar meer vanuit de gedachte 'als het maar werkt'.

Toch zijn er meerdere fabrikanten die hang- en sluitwerk leveren dat speciaal voor monumenten geschikt is. Hun jaren-dertigdeurkrukken zijn het populairst. Maar als je verder zoekt, dan blijken de catalogi en websites van deze bedrijven vol te staan met handige en bruikbare artikelen die er ook nog eens goed uitzien. Ook als een Politiekeurmerk wordt gewenst, ben je in je keuze niet beperkt tot de gebruikelijke grof vormgegeven platen aluminium. Een gespecialiseerde gereedschapswinkel in de buurt kan er prima bij adviseren. Of zoek op internet op 'traditioneel + hang- en sluitwerk + monument'.

Anne Pauptit, monumentenadviseur

Twee mooie voorbeelden van hang- en sluitwerk dat niet misstaat op je monument

Volg jij Erfgoed Alkmaar al op Facebook en Instagram?

Volg jij Erfgoed Alkmaar al op Facebook en Instagram? Hier vind je, behalve elke week een verse vondst op vrijdag, nog veel meer waardevolle foto's, filmpjes en wetenswaardigheden over erfgoed in Alkmaar. Sinds enkele maanden hebben we ook Erfgoed Alkmaar On the road op Instagram. Met onder meer video's van onze verslaggeefster.

Zin om iets leuks te doen? Check de Erfgoedagenda!

In de Erfgoedagenda voor de regio Alkmaar vind je evenementen die over erfgoed gaan óf die in een monument plaatsvinden. Van exposities en lezingen tot en met concerten en rondwandelingen. Ben je zelf organisator? Je kunt je evenement gratis plaatsen!

BIJZONDERE BODEMVONDST

De glaskralenketting van een baby zonder naam

In ons archeologiedepot aan de Bergerweg tref je, naast talloze vondsten van formaat, ook duizenden kleine voorwerpen. Waaronder losse kralen, die de archeologen zo nu en dan tegenkomen tijdens opgravingen. De vondst van deze complete kralenketting was dan ook een verrassing. De ketting, gemaakt van glazen kralen, is gevonden in een graf in de Grote Sint Laurenskerk, in 1994. Het grafje was van een baby van wie de naam helaas niet bekend is...

Kralen komen voor in alle werelddelen en culturen. Ze worden gemaakt van diverse materialen, zoals glas, been en hout. Maar ook van materialen die rechtstreeks uit de natuur komen, zoals zaden en schelpen. Al sinds de prehistorie worden kralen over grote afstanden uitgewisseld.

Wikkelen en trekken

Voor het maken van glaskralen had je speciale technieken. Zoals bijvoorbeeld wikkelen en trekken.

De wikkeltechniek is de oudste en eenvoudigste manier. Hiervoor werd het glas wat verhit, waarna het tot een draad werd uitgetrokken. Vervolgens werd het om een metalen pen gewonden. Om het glas langzaam af te laten koelen, werd de pen met kraal in hete as gelegd.

Het trekken van kralen was een techniek waarbij meer deskundigheid kwam kijken. De techniek heeft zijn oorsprong in het Nabije Oosten, zo rond 50 voor Christus.

In een massa heet glas werd een luchtbel geblazen. Die werd uitgetrokken tot een lange holle staaf die vervolgens in partjes werd gesneden. Om de kralen mooi af te ronden werden ze daarna kort verhit in een pot zand in de haard.

Kralen in babygrafjes

De glazen kralenketting komt uit het graf van de onbekende baby. Hij heeft 32 ronde glazen kraaltjes, waarvan er één gebroken is. De overige kraaltjes zijn nog gaaf. Deze kraaltjes zijn hol geblazen

met gaatjes erin om de kraaltjes aan elkaar te rijgen met garen. De meeste kraaltjes hebben een doorsnede van 4-5 mm. De overige kraaltjes zijn met een doorsnede van circa 7 mm ietsje groter. Overigens zijn de kleuren van de kraaltjes

niet te bepalen. Sommige lijken groen en andere wit. Ook de sluiting van de kralenketting is van glas met een S-vormig haakje met een lengte van 16 mm. Het grafje van deze onbekende baby komt uit de achttiende of het begin van de negentiende eeuw.

Losse kralen

Ook de afgebeelde losse kralen komen uit het grafje van een baby in de Grote Kerk. En deze keer weten we wel een naam. Deze zestien kralen van gebakken klei waren van Johanna Claverweide. Ze zijn bruinigrij en hebben een biconische vorm (twee kegelvormen tegen elkaar) met in de kern van de kralen een ijzerdraadje. De kralen verschillen in grootte en zijn tussen de 12 tot 18 mm in doorsnee. Johanna werd slechts zes weken oud en werd begraven op 10 november 1805.

Het was destijds een troostende gedachte om de gestorven baby's een dierbaar geschenk mee te geven. Een gebaar dat met heel veel liefde gepaard moet zijn gegaan.

Karin Beemster, depotbeheerder
Archeologie

Lees het hele verhaal op
erfgoedalkmaar.nl

1 Glazen kralenketting, gevonden in het graf van een onbekende baby (94 GRK V.106) 2 Kleikralen uit het babygraf van Johanna Claverweide, begraven op 10 november 1805, zes weken oud (94GRK V.184)

Literatuur: Bitter, P., 1999 Goed gevonden Textielvondsten uit archeologische opgravingen in de Grote of St. Laurenskerk te Alkmaar, RAMA 7, pag. 187 en pag. 191
Langbroek, M. en Willemsen, A. 2022: 5000 jaar kralen, pag. 7, pag. 15 t/m pag.17

Colofon

Erfgoed Magazine Alkmaar is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar.

Afbeeldingen Uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar, Joop Elsinga, Ritske Velstra en Judith Flapper.

Opmaak & vormgeving Delta3

Druk ADC Nederland, 's-Hertogenbosch.

(Eind)redactie en interviews Judith Flapper, Allesinbalans.nu

Contact en tips voor de redactie erfgoed@alkmaar.nl

GRATIS abonnement Meld u aan op erfgoedalkmaar.nl voor de digitale nieuwsbrief. Mail naar erfgoed@alkmaar.nl voor het papieren magazine.

Voor uitgebreide artikelen en meer erfgoedverhalen erfgoedalkmaar.nl

Alles over regelgeving en subsidieformulieren alkmaar.nl

Erfgoed Alkmaar

